

והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים
 ותושבים אתם עמדי, י"ל ע"י שאין רשות
 למכור שדהו לצמיתות נראה כאלו אינו שלו ממש יען
 שאינו יכול לעשות עם השדה כרצונו למכרו לצמיתות
 ורק כגר הוא בשדהו, אבל באמת עי"ז עלמו נשאר לו
 תמיד שדהו ירושת אבותיו דור אחר דור כל ימות עולם
 והוא תושב עי"ז תושב ממש לעולם וזה והארץ לא
 תמכר לצמיתות גרים ותושבים שניהם יחד גר ותושב
 בשדהו אתם עמדי וק"ל (מש"מ) :

והעברת שופר תרועה בכל ארצכם, פירש"י עפ"י
 דברי חז"ל והוא מהספרי שופר של
 יוהכ"פ דוחה שבת בכל ארצכם אבל של ר"ה צ"ד
 לצד והוא רמוז צ"ת ש'ופר ת'רועה צ"ל ר"ת שבת
 וכל יוה"כ הוא שבת. אלא רמז"ן הקשה הא שופר הוא
 חכמה ואינו מלאכה ולא נאסר אלא משום שמא יעבירו
 ע"ש ולא יישב דברי חז"ל ודרשת יתור הקרא ולפעד"נ
 לפי מה שכ' רמז"ן צפ' אמור דשבות דאורייתא הוא
 שלא לעשות עובדא דחול ליקח ולמכור וכדומה ע"ש
 מילתא בטעמא ויען כי שופר יוה"כ הוא משחרר כל
 העבדים ומחזיר כל השדות לבעליהן ומלתא רבא עביד
 והי' ראוי לאסור מן התורה ציוס השביתה וכעין
 שאחז"ל לענין קניית עירוב צין השמשות למקני שביתה
 בשבתא לא אעפ"י שקנין ההוא נעשה מאליו צידי
 שמים מ"מ אמרינן כן וה"נ דכוותי' וכאן שהוא צרבים
 ולכל ישראל הו"א לאיסור בשבת קמ"ל והטעם להיתר
 כי כבר נפטרים עבדים מעבודתם צ"ה וכן השדות
 אלא שאינם חוזרים עד יוה"כ וא"כ השופר הזה לא
 עביד דבר שלם כי כבר נעשה צ"ה ויען כי צ"ה אינו
 ניכר צניסח הלילה עד שיקבלו צ"ד עדות החודש וזה
 לא נודע לצריות עד שישמע קול שופר והוא על הקנין
 הגמור ע"כ כשחל ר"ה של יובל בשבת לא יתקעו בו
 אלא צ"ד (וקאי דרשת הספרי רק על ר"ה של יובל
 ולא בשאר ר"ה סתם שחל בשבת) :

"לְנִכְרֵי תְשִׁיבָה וְלֹאֲחִיזָה לֹא תְשִׁיבָה" (דברים כג, כא), כָּל שֶׁהוּא אֲחִיזָה לֹא תְשִׁיבָה לוֹ, וְאִם עַל פִּי שֶׁהִלְוָה מְרוֹיחַ בָּזָה, וְזֵיל בְּתֵר טַעֲמָא, כִּי עֵקֶר טַעַם אִסוּר הֶרְבֵּית הוּא לְפִי שֶׁהוּא מְסִיר מִדַּת הַבְּטָחוֹן מִן הָאָדָם, כִּי כָּל בַּעַל מִשְׁאָ וּמִתֵּן עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה', לְפִי שֶׁהוּא מְסַפֵּק אִם יִרְוִיחַ אוֹ לֹא, אֲבָל הַנּוֹתֵן בְּרֵבִית - רוּחַ שְׁלוֹ יִדוּעַ וְקָצוּב, וְסוּמָךְ עַל עֲרֻבוֹנוֹ שְׁבִידוֹ, וּמִן ה' יִסִּיר לְבוֹ. וְיִמָּה שְׁגָם הִלְוָה עוֹבֵר בְּלֹא, לְפִי שֶׁהוּא מַחְטִיא אֶת הַמְלִוָה וּמְסִירוֹ מִן מִדַּת הַבְּטָחוֹן, כַּנּוֹדָע מִדְּבַר הַמְלִוִים בְּרֵבִית, שֶׁרַבֵּם מִקְטָנֵי אֲמָנָה וְאֲבִירֵי לֵב הִרְחִיקִים מִצְדָּקָה, מִצַּד כִּי אֵין בְּטָחוֹנָם בַּה'. וְיִמָּה שְׁמַתָּר לְתַן בְּרֵבִית לְגוֹי, לְפִי שֶׁכָּל גּוֹי חֹזְקָתוֹ שֶׁהוּא אֵלִים וְגִזְלוֹן, אֲפִלּוֹ אִם הוּא כָּבוֹשׁ תַּחַת יָדָךְ, מְכַל מְקוֹם דְּרָכּוֹ לְבוֹא בְּעַקְיָפִין, וְאֲפִלּוֹ אִם עֲרֻבוֹנוֹ בִּידוֹ, לְעוֹלָם אֵינוֹ בְּטוּחַ לֹא בְּקָרְן וְלֹא בְּרוּחַ, וְעַל כֵּן תָּמִיד עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה' לְהַצִּילוֹ מִיָּדוֹ. וְזֶה טַעַם אִסוּר הֶרְבֵּית בְּכָל מְקוֹם. וְיִמָּה שֶׁהַזְכִּיר "הָעֵנִי", דְּבַר הַפְּתוּב בַּהוֹה, כִּי סָתַם עֵנִי מִכְרַח לְקַח בְּהִלּוּאָה. וְעוֹד, שֶׁסְּלָקָא דְעֵתָךְ אֲמִינָא, שְׂאֵם הִלְוָה עָנִי - אֵינוֹ עוֹבֵר, כִּי הֶהְכַּרְח הִבְיָאוּ לָזֶה, קָא מְשַׁמַּע לָן שְׂאֲפִלוֹ הִלְוָה הָעֵנִי עוֹבֵר בְּ"לֹא תְשִׁימוּן". וְעַל כֵּן נִסְמְכָה מִצְוָה זוֹ לְפָרֶשֶׁת הַשְּׂמִטָּה, כִּי גַם טַעַם הַשְּׂמִטָּה הוּא כְּדֵי שְׂנָשִׁים בְּטָחוֹנָנוּ בַּה'.

[לו] אֵל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁף וְתִרְבִּית. מֵה שֶׁנֶּאֱמַר "אֵל תִּקַּח מֵאֲתוֹ", מִשְׁמַע אֲבָל מִעֲשִׂיר מִתֵּר לְקַח, וְכֵן בְּפָרֶשֶׁת מְשֻׁפְּטִים נֶאֱמַר: "אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֵנִי עִמָּךְ" וְגוֹ' "לֹא תְשִׁימוּן עָלָיו נֶשֶׁף" (שְׁמוֹת כב, כד). לְכַף כְּתָבָה הַתּוֹרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה:

(כד) ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו
לארץ¹⁹⁸: אפילו כבר נמכרה לעובד כוכבים
מצוה לגאול אותה שלא תהא נעבדת
בשביעית. ולא כמו שאם נמכרה לישראל,
שאינן השדה בשעבוד ביד הקונה יותר מביד
המוכר, ומשום הכי אין מצות גאולה אלא
ביד הקרובים¹⁹⁹. אבל גאולת הארץ מיד
הקונה העובד כוכבים העובד בה בשביעית
– מצוה לגאולה²⁰⁰. והרי אפילו בזמן
הזה²⁰¹ איתא בגיטין (ח,ב) דמשום ישוב
ארץ ישראל מצוה לגאול שדה מעובד
כוכבים²⁰², מכל שכן בעת ישוב ארץ

שפת אמת

[תרמ"ח]

כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם
ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה, ב). כי
ה' יתברך נתן לנו ארץ ישראל להודיע כי
לה' הארץ. כדאיתא בתנחומא¹ ה' יתברך
הקנה העולם לאברהם וחזר והקנה לו. וזה
מצות השמיטה שניתן לבני ישראל הארץ
מחדש. ובכל שמיטה נתחדש המתנה כענין
שכתוב בפרשת תולדות (בראשית כו, כח) ויתן
לך האלהים יתן ויחזור ויתן² ע"ש. וזהו
שכתוב אשר אני נותן לשון הוה. ובני
ישראל הם מוכנים לקבל זו המתנה. וזהו
שכתוב (ויקרא כה, כג) כי גרים ותושבים אתם
עמדי הוא שבחן של בני ישראל שיודעין
שהם גרים ומבררין כי לה' הארץ ודבקים
תמיד בכח הנתינה. ובוזה יתכן לפרש מה
דכתיב (נחמיה ט, ח) וכרות עמו הברית לתת
כו' לתת. תרתי למה לי רק שיהיה להם
תמיד בחינת הנתינה. יתן ויחזור ויתן. שבכל
שמיטה ושבתה הארץ לה'. וכעין שכתוב
באור החיים³ על כל שבת שניתן חיות חדש
להבריאה ע"ש פרשת ויכלו. וכשם שנאמר
בשבת בראשית כן בשמיטה:

הכתב והקבלה

ישראל בידינו, מצוה לגאול מיד העובד
כוכבים²⁰³ שלא יעבוד בה בשביעית²⁰⁴.
וכתיב "ובכל ארץ אחוזתכם" – שאין בזה
מצוה²⁰⁵ אלא בשעה שכל הארץ ביד
ישראל²⁰⁴, אלא שנמכר לעובד כוכבים
איזה אחוזה ויעבוד בשביעית. מה שאין כן
אם כל ארץ ישראל ביד עובדי כוכבים ואי
אפשר לגאול כולה, אין מצוה לגאול איזה
מקום²⁰⁶. זהו פשט המקרא, והדרשה
תדרש²⁰⁷.

שופר תרועה. מלת "תרועה" ראוי להיות נסמך למלת "שופר" ולומר "תרועת שופר", כי לא תאמר "שופר קול" רק "קול שופר". אמנם מצאנו דומים לזה כמו שבארנו (בראשית ב, ז. "לנפש חיה"). ולרבותינו יפורש כבלתי נסמך, כאילו אמר "והעברת שופר" "והעברת תרועה", עיין תורת כהנים ותלמוד (ראש השנה לג, ב). אמנם במכילתא דרשב"י (אמור צב, ט) שופר תרועה אמאי, אלא שופר דמתבר שלשלאין, דמתבר שלטנותא מכל עבדין וכו' לאחזאה חירו לכלא. פירוש תרועה מן "תרועם בשבט ברזל" (תהלים ב, ט), ובוזה שם שופר נסמך אל שם תרועה כראוי, שופר תרועה (ענטלאסטונגט פאזוינט), [חצוצרות לשחרור] והוא נכון מאד לפי הענין. העבדים נפטרים לביתם, כי נשבר עול שעבוד האדון מעליהם, וכן השדות. ואפשר לפרש שם "תרועה" מן "ותרועת מלך בו" (כמדבר כג, כא), "וירא פניו בתרועה" (איוב לג, כ), שפירשו ענין ריעות וחקקה, כי שנת היובל היא שנת של חירות וקריאת דרור לכל יושבי הארץ, שנה של שמחה לעשירים ולעניים, לבעלי אחוזה ולעבדים. כי אין בו עבודת אדמה לא זריעה ולא קצירה, אבל כולם יתענגו זה עם זה בחברת קרעים, ויתורגם "שופר תרועה" (געועלליגקייטס פאזוינט). [חצוצרות לטובת חקקה].

אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, פירש"י שתהיו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולעשות, אחז"ל ד' מדות צהולכי צהמ"ד וכו' י"ל הולך ואינו עושה שהולך ומעמיק כמו אם בחוקתי תלכו ואינו עושה שאינו מקיים תשמרו ועשיתם אותם-מ"מ שכר הליכה ועיון צידו, ועושה ואינו הולך ר"ל חוזר אחר לימודו ויודע הדינים היינו תשמרו לעשות אבל אינו הולך לעיין ולהעמיק- שכר מעשה צידו. הולך ועושה זה כמנחתו. לא הולך היינו הולך הוא מצינו לצהמ"ד אבל אינו הולך לעיין צחורה וגם אינו עושה לחזור אחר לימודו ואין צידו מאומה-זהו רשע מבנה זמנו צהבל וריק :

עורך יש לפרש דהנה המפרשים הקשו הא שכר מנחה צהאי עלמא ליכא וחירונו שכר עבור המנחה גופא ליכא אבל שכר טרחתו שטרח עזמו עבור המנחה איכא, ע"ד הולך ואינו עושה שכר הליכה צידו אעפ"י שאינו עושה מ"מ כיון שטרח עזמו והלך שכר הליכה צידו, ולפ"ז טוב סתרה מכל סחורה כי אם אחד הלך לשוק ולא עסק צמו"מ אין לו כלום אבל זה שהלך לצהמ"ד אעפ"י שאינו עושה שכר הליכה צידו והיינו פי' הפסוק שאמר דהע"ה חשבתי דרכי פי' מו"מ שלי ואשיבה רגלי אל עדומיך כי טוב סתרה מכל סחורה כנ"ל ונבוא אל המכוון אם בחוקתי תלכו פי' שתהיו עמלים צה ותטרחו אחכם בשביל התורה עבור זה ונתתי גשמיכם בעתם אבל לא עבור גוף המנחה כי שכר מנחה צהאי עלמא ליכא כנ"ל :

[תרל"ה]

במדרש¹ חשבתי דרכי כו' (תהלים קיט, נט).
פירוש על ידי שחושב אדם
קודם כל מעשה להיות לשמים ומביא
הדעת לתוך המעשה שעושה הכל בדעת
וכן בכל יום ויום כשמקבל עליו עול מלכות
שמים בבוקר זה הרצון מיישר כל מעשיו
לטוב. וזהו שכתוב (ויקרא כו, ג) בחקותי תלכו
להיות עול מלכותו יתברך על האדם שלא
יוכל לעשות מעשה קטנה וגדולה קודם
ההסתכלות אם הוא כרצונו יתברך. וקודם
העבודה נראה הכל כמו חוקה ועל ידי
קבלת העול זוכה להבין ולהרגיש טעם
המצות. וזה עצמו השכר כמו שכתוב² שכר
מצוה מצוה שמתקרב אל פנימיות המצוה.
וכן מה שלא נזכר בתורה שכר עולם הבא³
כי הוא פשוט ומובן מעצמו. אבל זה ברכה
יתירה להיות נמשך כל ברכת עולם הזה על
פי התורה וחקותיה. וזהו שכתוב (שם ד)
גשמיכם בעתם כמו שכתוב בזוהר הקדוש⁴
על פסוק (קהלת ג, א) לכל זמן ועת כו'. והיינו
שיהיה גם הגשמיות נמשך אחר השורש.
והוא כמו שאמרו חז"ל⁵ יפה שעה אחת
בתורה ומעשים טובים בעולם הזה כו' אם
כן זה הבטחה יתירה מעולם הבא:

מלב"ם

[כד] ורדו בכם שנאיכם. יש הכדל בין האויב ובין
השונא שהאויב איבתו גלויה והשונא שנאתו
הוא בלב, ואם כן הנה לו להקדים ורדו בכם
שונאיכם. שבזה יוסיף ונגפתם לפני אויביכם שזה
קשה יותר, אם מפני לשון נגף שגרע מן הרדיה אם
מפני שהאויב קשה מן השונא. וכבר בארנו (באה"ש
כלל קצט) שדרך הכתוב להעלות דבריו מן הקל אל
החמור לא בהפך, מזה הוציאו חז"ל שמה שכתוב
ורדו בכם שונאיכם. הם שונאייהם שבהם עצמם. כמו
הכתות הרבות ששטמו זה את זה בבית שני. פת
צדוק וביתוס ויתר הכתות. והם נקראים שונאים נגד
האמות העולם שנקראים אויבים שאיבתם גלויה יותר.

ובכל זאת הם קשים יותר. שהם יודעים מטמונתיהם
וסתריהם ועל זה אמר ונסתם ואין רודף כי ינוסו
מפני האימה שתתפשט בין העם עצמם. איש מפני
חברו כמו שהיה בימי החרבן שדקרו איש את אחיו
ולא נודע מי כמזכר ביוסיפון. והוסיף שגם לא יהיה
רודף כי גם הרודף שיהיה גם כן מישאל לא יהיה
לו כח. כי שני הכתות יהיו חלושים ורפויים: